

УДК 37.013.41

Солдатенко М. М.,
м. Київ

НЕПЕРЕРВНА ОСВІТА ЯК ЗАСІБ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ ФАХІВЦЯ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті проаналізовано окремі аспекти педагогічної освіти в період її реформування. Зміни, які відбуваються в суспільстві сьогодні, впливають на вирішення проблеми удосконалення професійної підготовки. Важливими складниками цього процесу є неперервність освіти та вміння самостійно здобувати нові знання.

Ключові слова: неперервна освіта, самостійна пізнавальна діяльність, професійне становлення, розвиток.

Сьогодні освіта як найважливіша сфера трансляції соціокультурного досвіду перебуває у стадії зміни своєї парадигми. Відповідно до прогнозів ХХІ століття вона має характеризуватися двома основними тенденціями: гуманістичністю і технологічністю. Перша є ос-

новною тенденцією модернізації освіти. Її необхідність сформульована академіком Д. Лихачовим так: «Двадцять перше століття повинно стати століттям гуманітарного мислення або ж його не буде зовсім». Щодо технологічності, то вона характеризується стабільністю й акцентом

собою перехід від об'єктності до створення динамічних (процесних) систем в освіті. Зміст освіти, в якій головною була «знаннева» парадигма, все більше входить у суперечність з умовами динамічності, нестабільності та неоднозначності. Потрібні нові моделі, що зорієнтовані на творчість, формування готовності в учнів (студентів) діяти в умовах, про які поки що мало відомо. Період актуальності більшості знань скорочується (до 3–5 років), тому їх здобуття у практичному розумінні має постійно оновлюватися. Сьогодні необхідними є як пошук знань, які б характеризувалися більшою стабільністю щодо тих змін, які відбуваються, так і, насамперед, звичайною розробкою та широким упровадженням сучасних навчальних технологій. Репродуктивні функції значною мірою переходять до системи обробки, збереження та відтворення інформації, а спеціаліст все більше стає носієм творчого начала.

У сучасному суспільстві, особливість якого полягає в перетворенні інформації на одну з головних цінностей, якість індивідуального знання набуває особливого значення, адже саме воно, будучи введеним у суспільний обіг, стає джерелом поповнення національного інформаційного ресурсу, розширення інформаційного простору. На цій соціальній функції індивідуальної пізнавальної діяльності в навчально-виховному процесі увага, як правило, не акцентується, а отже погано усвідомлюється майбутнім спеціалістом. Постійно звертаючись в процесі професійної підготовки до інформації, накопиченої суспільством, включаючись у її пошуки, переробку, засвоєння та використання, студент в цей період усвідомлює себе лише споживачем, а не інтерпретатором або розповсюджувачем нового знання. Навіть створюючи власний інформаційний продукт (реферат, курсову чи дипломну роботу), він, як правило, сприймає його лише як одну з тимчасово необхідних форм здійснення контролю в навчальному процесі.

З цієї причини нам сьогодні доводиться констатувати, що, незважаючи на збагачення змісту навчання та матеріально-технічної бази вищого навчального закладу, інтенсифікацію навчальної, науково-дослідної діяльності, збільшення частки самостійної навчальної роботи, студент, який успішно засвоїв університетський курс, виконав низку творчих робіт і захистив дипломну роботу, далеко не завжди стає спеціалістом, здатним до ефективної професійної діяльності, творчого саморозвитку та пошуку нових, необхідних для цього, знань. Наведене вище, найімовірніше, відбувається тому, що такий студент не бачить у цьому сенсу, під час навчання

до кінця не усвідомлює важливості своєї ролі в світі, де йому доведеться жити і працювати.

Зазначимо також, що готовність самостійно здобувати необхідну інформацію, структурувати її і передавати є однією з найважливіших професійних компетенцій спеціаліста будь-якої галузі. Від неї (готовності) значною мірою залежить і його духовне, психічне і соціальне благополуччя, світосприйняття, комфортність існування. Отже, готовність до специфічної неперервної діяльності пізнання повинна бути усвідомленою майбутніми спеціалістами якомога раніше.

На необхідність переходу від принципу «освіта на все життя» до принципу «освіта протягом всього життя» вказував ще великий педагог К. Д. Ушинський, рекомендуючи учителю, «постійно пам'ятати, що повинен передати учневі не лише те чи інше знання, а й розвинути в ньому бажання і здатність самостійно, без учителя, здобувати нові знання. Ця здатність... повинна залишатися з учнем і тоді, коли вчитель його залишить, і дати учневі засіб здобувати корисні знання не лише з книг, але й з предметів, які його оточують, з життєвих подій, з історії власної його душі. Володіючи такою розумовою силою... людина буде вчитися все життя, що, звичайно, і складає одне з найголовніших завдань всякого шкільного учіння» [1].

Незважаючи на те, що ці принципові для освіти тези озвучені досить давно, сьогодні, в час інформатизації суспільства вони, безперечно, стали ще більш актуальними. Адже в час, коли жив К. Д. Ушинський, ще не було в суспільстві інформаційного буму, який сьогодні домінує як у гносеології, так і в економіці, техніці, системі управління і практично в усіх сферах людського буття.

Відомо, що знання – поняття багатозначне. В рамках дидактики його можна трактувати як розуміння, збереження в пам'яті, здатність до відтворення основних наукових фактів та пов'язаних з ними законів, правил, висновків і теоретичних узагальнень. Не менш важливим є і вміння використовувати знання на практиці, без нього, на нашу думку, неможливо досягти високого рівня професіоналізму.

Разом з тим оволодіння знаннями передбачає здійснення цілої системи навчально-пізнавальних дій, кожна з яких є умовою виходу на більш високий рівень розуміння матеріалу, що вивчається, засвоєння практичних умінь і навичок. І хоча сьогодні процес пізнавальної діяльності є ніби досить ґрунтовно дослідженим, все ж залишається досить актуальним питання активізації цієї діяльності в навчально-виховному процесі

вищих, так і середніх навчальних закладів. Уміти використовувати знання у практичній діяльності, не досить вислуховування, прийняття інформації та її фіксації. Кожен повинен вміти аналізувати навчальну інформацію, порівнювати її з відомою, відбирати необхідну і себе інформацію, застосовувати її на практиці. Формуючи таким чином образ професійної діяльності. Наскільки активним буде цей розумовий та практичний навчально-пізнавальний процес, настільки ефективним буде й результат цієї діяльності. Сам по собі результат пізнання ричинює подальший пошук людиною шляхів більш глибокого пізнання об'єкта і створення коналого творчого набутку. Цей процес відбувається протягом усього життя і є неодмінною накою людського поступу (І. А. Зязюн).

Створення можливостей розвитку особистості в умовах, коли вал несистематизованої інформації завжди лягав на учня обов'язком знати, змушував шукати практичні шляхи виходу з ситуації. З метою в школах з'ясувати нові організаційні форми і методи навчання. Багато залежить від школи. Зрозуміло, чому так довго в багатьох країнах приділяється небагато уваги проблемі читання. Сьогодні вчителі та організаторів освіти хвилює зменшення кількості людей, що читають, передіти — учнів та студентів, яке сталося в результаті комп'ютеризації. По суті, з'ясувалось, що 5-літні юнаки не володіють навичками осмисленого читання, це є підтвердженням того, наскільки справедливо сьогодні б'ють тривогу з ричини різкого падіння культури читання, 'едарма на колегії МОН України 22.08.2008 р. Міністр освіти і науки наголошував на необхідності виховання культури читання, а також подолання у першокурсника страху перед бібліотекою!

Поняття «інформація» у фундаментальній науці, як відомо, почали використовувати з середини ХХ ст. Це поняття швидко отримало статус загальнонаукової категорії, ним стали широко користуватися не лише спеціалісти в галузі кібернетики й передачі інформації. На фундаментальність і філософську значущість цього поняття вказував ще родоначальник кібернетики Н. Вінер. Його слова про те, що інформація — «це не матерія і не енергія, це — третє», стали пророчими. У більшості наукових робіт останніх років інформація розглядається не лише як важлива філософська категорія, а й як надзвичайний за своєю багатоплановістю феномен фізичної реальності. Вона — стрижень розвитку і взаємодії всіх соціальних структур. Саме інформація є носієм смислу всіх процесів, які відбуваються

навколо, а усвідомлення головної ролі інформації стало причиною появи нового методу наукового пізнання. Суть його полягає в тому, що при вивченні будь-якого об'єкта, процесу чи явища (у природі та суспільстві) насамперед виявляються та аналізуються найбільш характерні для них інформаційні аспекти.

З переліку дій, які можна виконувати з інформацією, а саме: створення, обробка, переробка, використання (керівництво), ліквідація, облік, аналіз, передача, накопичення, — логічно виходить, що інформація — це предмет, продукт і водночас інструмент діяльності людини, яка за допомогою вже наявної інформації створює нову. У цьому випадку одержана інформація набуває власної цінності, а інформаційна функція все чіткіше отримує самостійний статус у діяльності людини. Нарешті, з'являється нова інформаційна культура, під якою слід розуміти вміння працювати з інформацією, використовувати, опрацьовувати, зберігати і передавати її. Важливою рисою культури інформатизованого суспільства є не лише оперування великою кількістю інформації, що постійно зростає, а й можливість забезпечення максимуму індивідуальної свободи. Останнє є досить показовим (і в той же час ефективним), якщо розглядати навчальний процес, в якому задіяні сучасні інформаційні технології.

Інформатизація суспільства сьогодні значною мірою змінила і цінності людей, моделі їхньої поведінки, їх переорієнтацію з матеріальних цінностей на цінності самореалізації. Про це переконливо свідчать численні результати анкетування, опитування студентів та учнів, проведеного нами та іншими дослідниками. Цьому процесу сприяє і той факт, що нове покоління комп'ютерів має потужні можливості, які вдало використовуються як у навчальному процесі; так і в процесі професійної діяльності.

Неперервну освіту можна розглядати як принцип, що пронизує та об'єднує всю систему освіти, всі канали виховного впливу. В умовах науково-технічного і соціального прогресу, значної розгалуженості системи освіти ще більше зростає роль загальноосвітньої школи у забезпеченні неперервності освіти. Адже саме в школі повинні сформуватися і перші вміння, і перші бажання, і смак до знань, до їх самоздобування.

Надзвичайно актуальним є педагогічне завдання щодо формування потреби в засвоєнні знань і доповненні їх шляхом самоосвіти. Якщо в особи не сформовано потребу в самоосвіті, то ідея неперервної освіти не може бути реалізована навіть за умови, що будуть наявними всі інші необхідні для цього складники. Отже, слід не

лише надати право, а й створити відповідні умови для самоосвіти, які повинні об'єктивно забезпечуватися суспільством. Щодо суб'єкта навчання, то необхідно створити умови та забезпечити його готовність до реалізації цього права так, щоб у нього була постійна потреба вчитися, збагачувати власні знання.

Відомо, що забезпечення неперервності освіти можливе лише за наявності уміння вчитися. Зрозуміло, що формування цього вміння у шкільні та студентські роки є базовим для забезпечення подальшої самоосвітньої діяльності дорослих. Це вміння розглядається як своєрідний місток, що з'єднує окремі й такі не схожі один на одного складники-системи неперервної освіти, починаючи з дитячих дошкільних закладів і завершуючи навчанням дорослих, тобто навчанням упродовж усього життя. Проте більшість вступників у виші навчальні заклади не вміють правильно слухати лекцію, чітко й лаконічно її конспектувати, використовувати найбільш ефективні методи запам'ятовування, відшукувати необхідну науково-навчальну літературу, аналізувати, знаходити в ній найважливіше, також не володіють правилами логічного мислення.

Доведено, що серед пропозицій стосовно вдосконалення самостійного навчання студентів на особливу увагу заслуговує організація самостійної навчальної роботи. Це зумовлюється передусім її провідним впливом на розвиток пізнавальної активності студентів, механізмів самоуправління, особистісного розвитку, виховання відповідальності; можливостями безпосереднього поєднання теоретичної діяльності з власне практичними завданнями. Відповідно до цього головним завданням учителя є надання учневі коректної та своєчасної допомоги в самоактуалізації (виявленні й розвитку природних нахилів,; самоствердженні). Основним завданням, яке вирішується у процесі професійної підготовки, є усвідомлення особистістю себе й іншої людини як головної суспільної цінності, розвиток професійної самосвідомості (особистість учителя як головний інструмент педагогічного впливу в розмаїтті притаманних їй якостей) ута професійних інтересів майбутніх фахівців.

Що ж стосується навчання, то традиційно ми звикли: сприймати його як щось таке, чим нас мусять 'забезпечити. Сьогодні ці уявлення різко

змінилися. З приводу цього зазначимо, що не можна не погодитись з думкою відомого науковця В. П. Зінченка про те, що навчити не можна, можна лише навчитися. Треба навчитись розглядати та аналізувати своє знання зсередини, а не тільки ззовні. Йдеться не про привласнення чужого досвіду, а про набуття свого, що набагато важче. Чужий досвід потрібно не стільки привласнювати, скільки здобувати з нього «уроки». В собі необхідно мати не просто наявність інтересу і бажання вчитися, а готовність і здатність докласти зусиль до того, щоб навчитися вчитися.

На думку відомого психолога К. Роджерса, одним з головних недоліків традиційної системи навчання є надмірне переоцінювання ролі викладача*(і викладання) і в той же час недооцінювання ролі осмисленого учіння (та учня). Такий стан — це своєрідна данина минулому, адже «переоцінка ролі викладача має, без сумніву, пристосувальний смисл лише для життя людини в незмінному природному та соціальному середовищі» [3, 8]. В сучасному світі, який характеризується швидкими і масштабними змінами, необхідно перенести акцент у процесі навчання з викладання на учіння, викладання організувати не як трансляцію інформації, а як фасилітацію (активізацію, забезпечення і підтримку) процесу осмисленого учіння. Такі зміни в навчанні К. Роджерс розглядає як прояв нового мислення, як справжню реформу освіти, яку не можна забезпечити ні шляхом удосконалення навичок та умінь, знань і здібностей учителя, ні шляхом розробки і впровадження у процес навчання нових експериментальних програм і найсучасніших технічних засобів [там само]. І з цим не можна не погодитись. Особливої значущості цей процес має набути у вищих закладах освіти, де самостійна навчально-пізнавальна діяльність є одним з головних механізмів (засобів) реалізації професійної підготовки.

Звичайно ж, лише на засадах комп'ютеризації та удосконалення організаційно-педагогічних умов стане можливим у подальшому розвиток пізнавальної діяльності учнів та студентів вищих навчальних закладів, самоосвітньої діяльності дорослих в контексті постійного підвищення їх кваліфікації, можливої перекваліфікації спеціаліста впродовж його життя, а також розвитку особистості та задоволення її пізнавальних потреб.

В статье проанализированы некоторые аспекты педагогического образования в период его реформирования. Изменения, которые происходят сегодня, влияют на решение проблемы усовершенствования профессиональной подготовки. Важными составляющими этой подготовки являются непрерывность образования и умение самостоятельно получать новые знания.

The article is devoted to the analysis some aspects of pedagogical education during its reformation: Changes faced our society today influence on solving the problem of professional training improvement. The important component of this process is continuity of education and ability of getting new knowledge personally.

ДЖЕРЕЛА

1. *Ушинский К. Д.* Избр. пед. соч. / К. Д. Ушинский. — М., 1954. — Т. 2. — С. 234.
2. *Колп К. К.* Информационный подход в методологии науки и научное мировоззрение / К. К. Колп // ВВШ. — 2000. — № 2. — С. 16–22.
3. *Роджерс К.* Свобода учиться / К. Роджерс, Д. Фрейберг. — М.: Смысл, 2002. — 527 с.

